

TÜRKİYE’NİN İLK ÇOCUK HASTANESİ; HAMİDİYE ETFAL HASTANE-İ ÂLİSİ

Hamidiye Etfal Hastane-i Âlisi; The First Children’s Hospital of Turkey

Betül Altıntaş Selçuk¹, Cihan Çolak²

¹Söz Consulting, Museum Educator

² İstanbul Provincial Health Directorate, Health Museum, Collection and Archiving Specialist

ÖZET

5 Haziran 1899 yılında Türkiye’nin ilk çocuk hastanesi olarak açılan Hamidiye Etfal Hastane-i Alisi, bugünkü adıyla Şişli Etfal Hastanesi, İstanbul’un en önemli tarihi hastanelerindedir.

Berlin’deki bir çocuk hastanesi örnek alınarak, pavyon sistemi ile inşa edilen hastane, tıp alanında pek çok yeniliğe öncülük etmiştir. İlk röntgen cihazlarından birisi hastanede kullanılmış; Türkiye’nin ilk çocuk sanatoriyumu açılmıştır. Modern cihazlarla donatılmış fizikoterapi bölümüyle ayrı bir jimnastik bölümü yapılmıştır. Serum ve aşı üretimi için laboratuvar kurulmuş ve Bursa’dan atlar getirilmiştir. Çocukların yiyecek-içeceklerine özel önem gösterilerek, hazırlanan yiyecekler hastane kimyahasinde tetkik ettirilmiştir. Çocuklara şifa olması için Karahisar’dan maden suyu getirilmiş; taze süt içmeleri için inek ahır yapılmıştır.

İstanbul’un en kalabalık ilçelerinden olan Şişli’de bulunan İstanbul ve Türkiye’nin en çok hasta kabul eden hastanelerinden biri olan Şişli Etfal hakkında tarihi bilgimiz pek azdır. Hastanenin kuruluşunun 111. yılında yapılan sergi sayesinde bugüne ulaşabilen az sayıda nesne ile hastane tarihine ışık tutulmaya çalışılırken Hastane Müzesi’ne doğru da ilk adımlar atılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tıp tarihi; Tarihi hastaneler; Çocuk hastanesi.

ABSTRACT

The Hamidiye Etfal Hospital, currently known as Şişli Etfal Hastanesi, founded on June 5th 1899 as the first children’s hospital of Turkey, is one of the most important historical hospitals of Istanbul.

The hospital, architecturally modeled after a children’s hospital in Berlin, has been constructed with the idea of separate pavilions. It has pioneered many novelties in the area of medicine, one of the first x-ray machines has been used in this hospital and the first children’s sanatorium has been established within the complex. A physiotherapy division boasting the most modern appliances and a separate physical education division have been built. A laboratory has been added on to develop serums and inoculations and horses have been brought in from Bursa to this end. Special care is being given to the food served to children; the meals served in the hospitals have been analyzed in the hospital’s chemical division. In order to provide fresh milk for children a barn for cows has been added to the complex. Mineral water with special healing powers has been transported from Afyonkarahisar.

Although situated in the one of the most densely populated parts of Istanbul, and although boasts one of the largest patient admission capacities in Turkey, very little historical information is available about Şişli Etfal. In order to commemorate the 111th year of the foundation of the Hospital, a special exhibition has been opened. Displaying the very few medical and surgical items which have managed to reach our day, some light has been shed on the history of the hospital and the first steps taken for a Hospital Museum in the future.

Keywords: History of Medicine; Historical Hospitals; Children’s Hospital.

TÜRKİYE’NİN İLK ÇOCUK HASTANESİ; HAMİDİYE ETFAL HASTANE-İ ÂLİSİ

İstanbul’un tarihi hastanelerinden olan Türkiye’nin ilk çocuk hastanesi Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi, eski adıyla Hamidiye Etfal Hastane-i Âlisi, 112 yıllık geçmişe sahip tıp tarihinde pek çok yeniliğin yaşandığı hastanelerimizdendir.

Hamidiye Etfal Hastanesi Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde, II. Abdülhamit’in ülkeye kazandırdığı pek çok yenilikten biridir. Hastanenin kuruluş hikâyesi, II. Abdülhamit’in kızı Hatice Sultan’ın difteriye yakalanmasının ardından, Avrupa’da eğitim görmüş olan Dr. İbrahim Bey’in muayenesi sonucunda ömrünün kalmadığını söylemesi üzerine başlar. II. Abdülhamit kızının anısını sürdürmek için bir hastane yaptırmak ister ve Dr. İbrahim Bey’i hastane yapımı için görevlendirir¹. Bunun üzerine, 2 Haziran 1898’de Berlin’deki Kaiser un Kaiser’in Friedrich Kinderkhanderhaus (İmparator ve İmparatoriçe Friedrich’in Çocuk Hastanesi) örnek alınarak sarayın çiftliği olan Şişli Balmumcu’da hastanenin yapımına başlanmıştır (*Resim 1*).

Hastane Pavyon sistemi ile inşa edilmiştir. Hastane; merkez bina, bakteriyoloji ve kimya laboratuvarı,

Lokman Hekim Journal, 2012; 2 (1): 11-14

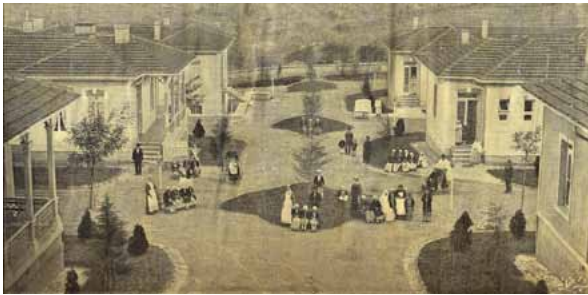
Received: 21.09.2011; Accepted: 01.11.2011

Correspondence Author: Betül Altıntaş Selçuk, Söz Danışmanlık, Türkiye.

betcag@hotmail.com

muayene dairesi, poliklinikler, bulaşıcı hastalıklar pavyonu, iç hastalıkları pavyonu, mutfak, çamaşırhane, etüv ve kalorifer dairesi olmak üzere 10 binadan oluşmaktadır². Pavyonlar havanın yenilenmesi ve hastane mikrobunun taşınmaması için birbirinden uzak olarak yapılmış ve merkez binadaki nöbetçi hekim odasına telgraf telleri ile bağlanmıştır. Böylelikle hekim acil durumlarda pavyonlara hızla ulaşabilmektedir.

Hastanenin başhekimliğine Dr. İbrahim Paşa getirilmiştir. Hastane 5 Haziran 1899'da 671 çocuğun sünnet düğünü ile açılmıştır (*Resim 2*). Sünnet edilen çocuklardan biri de II. Abdülhamit'in oğlu Şehzade Abdürrahim Efendi'dir. Çocukların sünnet kıyafetleri hastane tarafından temin edilmiş; hediyeler ise hayırseverler ve Padişah tarafından alınmıştır. Çocuklar hokkabazlar tarafından, ince sazlar eşliğinde hayal oyunları ile eğlendirilmiştir. Sünnet törenleri her yıl tekrarlandığından hastane açılışlarında yapılması gelenek haline gelmiştir. Hastanenin mimarisi kadar özel olan bir başka özelliği de 1.500 den fazla ağaç ve çeşitli çiçeklerden oluşan, kameriyeler ve bahçe sedirleriyle süslenmiş bir bahçeye sahip olmasıdır.

Resim 1. Pavyon Planı Hastanenin Genel Görünümü. Kaynak: Hamidiye Etfal Hastahane-i Alisi İstatistik Risalesi (Hastane Yıllıkları), 1902

Resim 2. Hastane Açılışında Sünnet Ettirilen Çocuklar. Kaynak: Hamidiye Etfal Hastahane-i Alisi İstatistik Risalesi (Hastane Yıllıkları), 1907

II. Abdülhamit'in cülusunun (tahta çıkışı) 25. yıldönümü olan 1901 yılında Padişaha Hamidiye Etfal Hastanesini anlatan hediyeler verilmiştir. Bunlardan birisi günümüzde Topkapı Sarayı Müzesi koleksiyonunda bulunan hastanenin sembolik **Açılış Anahtarıdır** (*Resim 3*). Diğer bir hediye de yine Topkapı Sarayı Müzesi koleksiyonunda bulunan, hastanenin başhekimi ve kurucusu Dr. İbrahim Bey'in eşi tarafından yapılan İşleme Panodur (*Resim 4*). 25. cülus hediyelerinden bir diğeri de Dolmabahçe Sarayı koleksiyonunda bulunan, Hastanenin başhekim yardımcılığını yapmış olan Hakkı Şinasi Bey'in eşi Emine Resmiye Hanım tarafından yapılan İşleme Tablodur (*Resim 5*).

Resim 3. Padişaha Sunulan Hastanenin Anahtarı ve Altın Yıldızlı Kadife Kutu, 1899. Topkapı Sarayı Müzesi Koleksiyonu, E.N.39-2103

Resim 4. Merkez Bina ve Pavyonları Gösteren İşleme Pano. Mavi atlas üzerine çeşitli ipekli ipliklerle sarma ve balıksırtı ipekli ipliklerle işlenmiştir. Altında bulunan şiir padişaha övgüdür. 19. Yy. Sonu, Topkapı Sarayı Müzesi Koleksiyonu, E.N.31-1593

Resim 5. Merkez Bina ve Pavyonları Gösteren İşleme Tablo. Açık mavi renkli atlas üzerine kahverengi, tarçın, bej, nefti renkli ipek iplikle sarma, kordon tutturma, hav işi ile işlenmiştir. 19. Yy. Sonu, Dolmabahçe Sarayı Müzesi Koleksiyonu, E.N.12-2780

Hastanenin yapımı ve açılışından sonra da tüm masraflar Padişah tarafından karşılanmıştır. Hastanenin eczanesinde kullanılacak olan tüm ecza kapları Yıldız Sarayı'nın bahçesinde bulunan çini fabrikasında özel olarak üretilmiştir. Hastanede kullanılacak birçok mobilya ve tıbbi araç Almanya ve Fransa'dan tedarik edilmiş, çocukların bakımı için Almanya'dan hemşireler getirilmiştir³. Hastane hekimlerinin çoğu Almanya, Paris, Viyana ve Gülhane'de ihtisas yapmış doktorlardan oluşmaktadır.

Resim 6a. Aşı için Getirilen Atlar. Kaynak: Hamidiye Etfal Hastahane-i Alisi İstatistik Risalesi(Hastane Yıllıkları), 1903 E.N.39-2103

Resim 6b. Ahırlar. Kaynak: Hamidiye Etfal Hastahane-i Alisi İstatistik Risalesi(Hastane yıllıkları), 1904

Resim 6c. Maden Suyu İçen Çocuklar . Kaynak: Hamidiye Etfal Hastahane-i Alisi İstatistik Risalesi(Hastane yıllıkları), 1904

Padişah'ın özel ilgisi ve Dr. İbrahim Bey'in çalışmaları sonucunda hastane hızlı bir gelişim göstermiştir. Yeni binalar eklenmiş, 1900'de yeni bir poliklinik, 1902'de 22 yataklı cerrahi pavyonu, kütüphane ile fotoğraf atölyesi açılmıştır. Ardından röntgen ünitesi faaliyete geçmiş, ilk röntgen cihazlarından biri kullanılmıştır. 1903'de modern araçlarla donatılmış olan fizikotedavi bölümü hizmete girmiştir. Çocukların jimnastik yapmaları için ayrı bir bölüm de yapılmıştır. Kızıl ve kuşpalazı serumlarıyla çiçek aşısı üretmek için laboratuvar kurulmuş, bu amaçla Bursa'dan atlar getirilmiştir. Çocukların yemekleri iyi aşçılar tarafından hazırlanmış ve yiyecekler hastanenin kimyahanesinde tetkik ettirilmiştir. Çocukların taze süt içmeleri için inek ahır yapılmıştır. Yine çocuklara şifa sağlayacağı düşüncesiyle Padişah Karahisar maden suyunu hastaneye vakfetmiştir. Karahisar'dan maden suları trenlerle hastaneye taşınmıştır (*Resim 6a-c*).

Türkiye'nin ilk çocuk sanatoryumu da 1904 yılında Hastanede açılmıştır.

Hastane çok kısa bir süre sonra kadın hastalara daha sonra da savaş sebebiyle askerlere hizmet etmiştir. 1906'de kadın hastalıkları pavyonu, bulaşıcı hastalıkları pavyonu ve kimyahane bölümleri eklenmiştir.

Padişaha hastane faaliyetlerini sunmak amacıyla 1900-1907 tarihleri arasında İstatistik Yıllıkları yayınlanmıştır. Yıllıklar Osmanlıca-Fransızca olarak basılmıştır¹.

1907 yılında da Hastaneye mescit ve saat kulesi eklenmiştir. Saat kulesi İtalyan mimar R. d'Aronco tarafından tasarlanmış, Mimar F. Pellini tarafından Mahmud Şükrü Bey'in değişiklik direktifleri doğrultusunda inşa edilmiştir (*Resim 7*). Kule Türk üslubunda kırmızı tuğla ve beyaz mermerden yapılmıştır. Yapı bugüne mimari olarak kalan tek orijinal öge olmakla birlikte İstanbul'daki 4 saat kulesinden biridir⁴.

Hastane II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesiyle ihmale uğramıştır. 1909'de Belediyeye devredilmiştir. Bu dönemde araç-gereç yenilenerek bir dış ünitesi eklenmiştir. Cumhuriyet döneminde ise Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlanmıştır. Böylece hastane artık çocuk hastanesi kimliğinden çıkmıştır. Artan ihtiyacı karşılamak için pavyon sistemindeki hastanenin terasları kapatılarak odalara dönüştürülmüştür. Yeni katlar ilave edilmiştir. Hastanenin şimdi kullanılan binaları 10 yıl süren bir inşaattan sonra, tüm pavyonlar yıkılarak 1968'de açılmıştır.

Hastanenin kuruluşunun 111. yılında yapılan sergi ile hastaneden geriye kalan nesnelere oluşan koleksiyon bir araya getirilmiştir⁵. Ne yazık ki geriye küçük bir koleksiyon; fotoğraflar, mescit ve saat kulesi kalabilmiştir. Sergi için oluşturulan koleksiyonun hastane bünyesindeki kısmı, eczane, fotoğraf atölyesi, patoloji ve kimya laboratuvarı, dermatoloji kliniği ve hastaneye bağlı Nişantaşı Semt Polikliniğinden sağlanmıştır. En ilgi çekici olan koleksiyon nesnelere, bağış yoluyla hastaneye verilen ve Dr. İbrahim Bey'e ait olduğu düşünülen iki çantadan oluşan tıp aletleridir. İbrahim Bey'e ait olan Hacamat ve Nabız Ölçüm Cihazı zamanının tıp aletlerini tanımamıza ve eczane malzemesi olan Pülül Tahtası da zamanının hap yapımını öğrenmemize yardımcı olmaktadır. 1940-50'lerden kalan Uzmanlık tezleri ve hastanenin yıllık icraatlarını Padişaha anlatan, 1900'lerden kalan İstatistik Yıllıklarından bazıları yine eskiden kalan ahşap bir dolapta izleyicisiyle buluşmuştur. Başhekimlik odasında bulunan ve kuruluş yıllarından günümüze kalan ahşap termometre ile Osmanlı'nın son döneminden kalan aynalar sergilenmemiş olsa da hastaneye ait eşsiz koleksiyonu oluşturmaktadır. Kuruluş yılından bugüne ulaşan Ziyaretçi Defteri 2000'li yıllara kadar önemli ziyaretçiler tarafından kaleme alınmıştır. 2010 yılında sergi sebebiyle açılan yeni ziyaretçi defteri de izleyicilerini Şişli Etfal'le buluşturmaya devam edecektir. Umarız ki sergi vesilesiyle ortaya çıkarılan koleksiyon bir müze ile değerlendirilir.

Resim 7. Kule. Kaynak: Şişli Etfal Eğitim Ve Araştırma Hastanesi Fotoğraf Arşivi

TEŞEKKÜR: İngilizce çeviri için Çevirmen Billur Araz ile Etnolog, Müzeci Çiğdem Atay'a yardımları için çok teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

1. Yıldırım N. Hastane Tarihimizde Bir Kutup Yıldızı: Hamidiye Etfal Hastanesi, İstanbul, 2010.
2. Yıldırım N. Etfal Hastanesi, İstanbul Ansiklopedisi, cilt.3, İstanbul, s. 220, 1994.
3. Yıldırım N. Hamidiye Etfal Hastanesi, Ülke Erkenin Yorumu ve Fırçasıyla Türkiye Sağlık Kurumları, s. 151, 2002.
4. Batur A. İstanbul Ansiklopedisi, Etfal Hastanesi Saat Kulesi ve Mescidi, cilt.3, İstanbul, s. 221,222, 1994.
5. Hamidiye Etfal'den Şişli Etfal'e; İlk Çocuk Hastanemiz 111 Yaşında Sergisi Kataloğu. 2010.
6. Hamidiye Etfal Hastahane-i Alisi İstatistik Risalesi, 1902.
7. Hamidiye Etfal Hastahane-i Alisi İstatistik Risalesi, 1903.
8. Hamidiye Etfal Hastahane-i Alisi İstatistik Risalesi, 1904.
9. Hamidiye Etfal Hastahane-i Alisi İstatistik Risalesi, 1907.